

Kovolitectví a kovářství

Karolinská epocha

Mříže empory v cášské kapli – kol. 800

Bronz, původně zlacený. Mříže mezi sloupy v oktogonu byly odlity stejně jako dveře do kaple v cášské dílně. Mříže jsou odlity vždy po páru a instalovány tak, aby každá z dvojice byla přesně na protilehlé straně. Lze rozlišit dvě skupiny. Starší (východ-západ, severovýchod-jihozápad) v podobě rámu a obrazových ploch jsou ploché; v ornamentu rámu přežívá starší langobardský styl známý z Cividale a výplně představují přenesení římského mramorového opus quadratum do bronzu. Mladší skupina (sever-jih, severozápad-jihovýchod) napodobuje antické kamenné vlysy a v podání korintských hlavic a architrávu se blíží antickému smyslu pro tektoniku. Oproti plasticky provedeným antickým předlohám jsou však cášské mříže plošší. Tyto stylové rozdíly odpovídají vývoji umění na Karlově dvoře, a proto je třeba první skupinu datovat do konce 8. stol. a druhou na počátek 9. stol. Bronzové dveře a bronzové emporové mříže kaple cášské falce, zmiňované už Einhardem ve Vita Caroli, byly vytvořeny ve zcela antickém stylu a dlouhy byly považovány za antické spolium z Theodorichova ravenského hrobu. Vzhledem k tomu, že poblíž cášské falce byly nalezeny zbytky slévárny, lze soudit, že mříže i vrata vznikly na místě.

Dveře cášské kaple – kol. 800

Rovněž dveře, jichž se dochovaly 4 páry, se odkazují k antickým předlohám. Největší z nich jsou tzv. Vlčí dveře (podle antické sochy vlka, která stála za nimi) a původně vedly do vestibulu kaple (v 19. století nahrazen novým přístavkem). Jejich plocha je rozdělena do tří panelů, oddělených velice jednoduchými lištami zdobenými vejcovcem. Jakýkoliv další ornament je potlačen a omezuje se na dvojici lvích hlav s kruhy v tlamě. Podobně jednoduché členění dveří bylo obvyklé v pozdní antice a známe je ze slonovinových řezb (viz deska se třemi Mariemi u hrobu, pozdní 5. stol.).

Piniová šiška – kol. 800

V Cáchách je uchovávaná i piniová šiška podpíraná pozůstatky čtyř postav, patrně personifikacemi rajských řek. Nápis uvádí jako objednavatele opata Udalricha, o němž však nic nevíme. Nižší kvalita neznámá, že nejde o práci cášské Karlovy dílny, ale může jít na vrub technologicky náročnějšímu tvaru. Původně mělo jít nejspíš o vrchol fontány, kopii římského díla P. Concinia Salvia (1. stol.), umístěného v atriu sv. Petra a křesťany interpretovaného jako "fontána života". Tomu ostatně napovídají i dírky ve vrcholcích listů.

Jezdecká soška Karla Velikého – 9. stol.

Bronz, výška 24 cm. Historii sošky lze bohužel vysledovat jen do 16. stol., kdy se nalézala v Metách. Skládá se ze dvou samostatných částí, složených v jeden celek: jezdecký sedlem a těla koně. Přesto jde nejspíše o součást jednoho celku, jak potvrzuje stylový rozbor (viz záhyby na koňské kůži a drapérie) a barva materiálu (svědčící o vysokém obsahu stříbra). Modelace odkazuje k pozdně antickým konzulským diptychům (diptych Barberini), na druhou stranu má blízko k metským slonovinám kolem 860. Lze uvažovat ještě o jedné předloze: 801 dovezl do Cách Karel Veliký z Ravenny jezdeckou sochu císaře Theodorika (ve skutečnosti nejspíše Zenona), která podle písemných pramenů zobrazovala panovníka se štítem v jedné a mečem v druhé ruce. Jestli soška zobrazuje Karla Velikého nebo Karla Holého nejisto. Fyziognomie i oděv odpovídá Einhardovu popisu Karla Velikého, na druhou stranu se shoduje i s portrétem Karla Holého na Cathedra Petri.

Dagobertův trůn – 9. stol.

Stále nejasný je původ tzv. Dagobertova trůnu, který byl po celý středověk používán při korunovacích francouzských králů v Saint Denis. Zda trůn opravdu vznikl za Dagobertova panování (622-38), nebo je dokonce dílem sv. Eligia, je sporné. Jeho nejstarší částí je spodní část, odpovídající římské sella curulis, zatímco horní část s prolamovanými opěradly je patrně až dílem rekonstrukce nařízené opatem Sugerem (ačkoliv nelze vyloučit 9. stol., protože nesou ornament podobný Cathedra Petri; stejně tak není možné zcela zahrnout ani 7. stol. a opěradla jako dodatek z 9. stol.). Od něj asi pochází i připsání trůnu Dagobertovi, který byl zakladatelem Saint Denis. Je možné, že šlo o přesné přepracování původního vzhledu, protože jinde se Suger chlubí svými dodatky (např. antependium Karla Holého), ale v tomto případě nikoliv.

Pozdní otonská epocha a 11. století

Bernward z Hildesheimu

Bernward se poprvé objevuje 977 jako notář na dvoře císaře Otty II. Po jeho smrti působil od 987 na říšském kancléřství a císařovnou Theophanu mu byla společně s Řekem Janem z Kalábie svěřena výchova Otty III. Až do svého zvolení hildesheimským biskupem 993 zůstával u dvora a několikrát s ním navštívil Itálii (zcela jistě 989). I poté navštívil Itálii, přinejmenším 1001, jak píše jeho životopisec Thangmar. Bernwardovou zásluhou došlo v Zaalpí k obnově lití do ztraceného vosku. Podle jeho životopisu inspirován k technice ztraceného vosku britskými kovoliteckými pracemi.

Bernwardovy svícny (kol. 1000)

Stříbro, 36,8 cm. Výrobek Bernwardem založené hildesheimské dílny, jak dokládá dedikační nápis. Jejich dřívky se ztrácejí pod bohatým rostlinným ornamentem, po jehož větvíčkách šplhají drobní lozavci. Údajně nalezeny v Bernwardově hrobě společně s nedochovanou kadidelnicí, když byly jeho ostatky 1194 vyzvednuty.

Bernwardův kříž (1007-1008)

Lité stříbro. Nápis označuje Bernwarda za autora a vypočítává obsažené relikvie včetně sv. Diviše, které získal na své pouti 1006-1007 v Saint Denis.

Dveře ze sv. Michala v Hildesheimu (1015)

Bronz, 4,72 x 2,28 m. Dveře zdobí výjevy z Genesis a Ježíšova života, částečně v typologickém uspořádání (pád Adama a Evy x Ukřižování). Scény jsou řazeny od levého horního rohu a končí v pravém horním. Dveře byly inspirovány antickými vzory, konkrétně dřevěnými vraty ze S. Sabina v Římě a ze S. Ambrogio v Miláně. Figurální scény se opírají o obrazové cykly tourské iluminátorské školy z doby karolinské. Odlito z jednoho kusu, včetně lvích hlav.

Bernwardův sloup (mezi 1015-1022)

Bronz, 3,79 m. Původně sloup sloužil jako podstavec pro kříž, který se stejně jako hlavice sloupu nedochoval (1544 zničen kříž, 1650 hlavice, dnešní je dodatek z 19. stol.). Dřív zdobí souvislý pás s 24 výjevy začínajícími Ježíšovým křtem a končícími jeho vjezdem do Jeruzaléma. Jako jeho předloha posloužily římské památníky, např. Trajánův sloup nebo sloup Marka Aurelia. Oproti dveřím vykazují postavy větší klid, opuštění napětí ve prospěch slavnostní reprezentace, postavy zvedají po celé své výšce rovnoměrně nad povrch.

Dveře z Augsburgu (kol. 1065)

Nikoliv lité, ale tepané. 35 výjevů, stylisticky naprosto odlišné od Hildesheimu (viz plochost reliéfu).

Krucifix z Essen-Werden / Helmstedtu, kostel sv. Liutgera (pozdní 11. stol.)

108 cm. Do Werden převezem 1547 z dolnosaského opatství sv. Liutgera v Helmstedtu ohroženého reformací. Paže a nohy korpusu byly odlity zvlášť. Přísná axialita, izolovanost jednotlivých plastických forem a jejich lineární redukce vyjadřuje tendenci ke slavnostnímu a současně expresivnímu vyjádření, která byla příznačná pro poslední třetinu 11. stol. Postava je narovnaná, strnulá, svaly a žebra provedené podle jedné opakující se formule. Záhyby roušky jsou přesné a ostré. Celkovou eleganci podporuje protáhnutý kánon a relativně malá hlava s expresivním výrazem. Tvrdý, poněkud sterilní styl, a přitom elegantní, se šířil v závěru otonské periody, zvláště na východě říše (viz náhrobek Rudolfa Švábského 1080).

Krucifix z Minden (konec 11. stol.)

Minden. Bronz, oči a rouška stříbřené a niellované, 104 cm, severní Německo. Zjevná je snaha ve všech detailech překonat geometrické zjednodušení lidské postavy a dosáhnout realistického podání.

Náhrobek krále Rudolfa Švábského (po 1080)

Bronz, 197 x 68 cm, Dolní Sasko, uloženo v Merseburku. Nejstarší středověký náhrobek s vyobrazením mrtvého. Jeho postava se zvedá z neutrální plochy bez jakéhokoliv předchozího náznaku. Rudolf zemřel v roce 1080 na zranění utrpěná v bitvě u Grune poblíž Pegau.

Krodův oltář z Goslaru (konec 11. stol.)

Oltář ve tvaru krabice nadnášen čtyřmi plně trojrozměrnými atlasy, kteří však nejsou původní (stůl je příliš vysoký na pohodlné celebrování mše). Původně snad nesly tzv. *Imperiální trůn z Goslaru*, z něhož se zachovala opěradla (snad pořízen 1181 ke korunovaci Hermanna von Salm po smrti Rudolfa Švábského). Podobní atlasové pod trůnem jsou známi např. z Bari v Itálii. Styl atlasů nemá v radikálním zjednodušení forem a důrazu na rovnováhu tělesného objemu a tvaru daleko ke korpusu z Essenu. Boky oltáře jsou prolamované otvory různých velikostí a tvarů, které vytvářejí tvar kříže a původně byly nejspíš vyplněny zlacenými bronzovými plaketami, polodrahokamy a sklem. Uvnitř se asi nacházela lampa, která vše prozařovala.

12. století

Dveře S. Zeno ve Veroně (kol. 1100)

Bronzové desky na dřevěném jádru. 48 desek zobrazuje výjevy ze Starého zákona, především z Genese a života Mojžíšova, dále život Jana Křtitele, Ježíše a sv. Zena. Postavy jsou krajně zjednodušené, např. tančící Salome má téměř podobu kruhu, andělé pro změnu komponováni do tvaru zvonu (viz rytá výzdoba oděvu). Dveře jsou hlavním dílem kovolitecké huti činné ve Veroně na konci 11. a ve 12 stol. Na rozdíl od zaalpských dveří litých z jednoho kusu je pro Itálii charakteristické využití tenkých bronzových desek na dřevěném jádře. Protože na nich mohlo současně pracovat více nezávislých umělců, stylisticky jsou takové dveře často velice nejednotné. V případě veronských vrat lze rozlišit tři skupiny, z nichž starší dvě spolu dílensky souvisejí a lze je datovat kolem roku 1100, třetí s výjevy ze života sv. Zena pochází z pozdního 12. stol. nebo začátku století třináctého.

Dveře katedrály v Novgorodu (1152-1154)

Bronz, 360 x 240 cm. Desky na dřevěném jádru, což je v Zaalpi vzácné. Na dveřích je mezi dvěma duchovními zobrazen biskup Alexandr z Plocku (1129-1156). 1141 vysvěcen katedrála v Plocku. Datace se odvíjí od toho, že rovněž zobrazený Wichmann, který po smrti arcibiskupa Friedricha v roce 1152 vykonával episkopát v Magdeburku, přijal pallium až v roce 1154 (na vratech je bez pallia). Wichmannova podoba je velice blízká *náhrobníku Friedricha von Wettin*, což opravňuje k závěru, že obě práce vznikly v Magdeburku. Dalšími zpodobenými postavami jsou Riquinus a Waismuth, autoři dveří. Kdy se dveře dostaly z Plocku do Ruska, není známo, snad byly tatarskou kořistí v roce 1241. Po svém převozu byly dveře nově sestaveny nějakým Avraamem, který vyryl i ruské překlady latinských nápisů, a umístěny na katedrálu sv. Sofie. Bohužel přitom došlo k narušení pořadí desek, takže je nesnadné určit nějaký ikonografický program.

Náhrobník arcibiskupa Friedricha von Wettin (kol. 1152)

Bronz, 199 cm, Magdeburg. Dílo magdeburské kovolitecké huti, v které o něco později vznikly dveře novgorodské katedrály.

Dveře katedrály v Hnězdně (kol. 1170)

Bronz, 328 x 167 cm, Polsko. Na každém z křídel z jednoho kusu je devět scén ze života sv. Vojtěcha. Vzhledem k tomu, že jde o první umělecké ztvárnění života sv. Vojtěcha, musel být navržen nový ikonografický program, čerpající z různých předloh, mimo jiné i z christologického cyklu (např. narození sv. Vojtěcha využívá schémata narození Krista). Zatímco rostlinné úponky s ptáky, zvířaty, monstry a lidskými postavami byly inspirovány mosánským uměním, narativní scény se odvolávají na německou knižní malbu z oblasti Porýní. Dveře vykazují množství technologických vad, prozrazujících práci domácích umělců. Na druhou stranu pokus o odlišení dveří z jednoho kusu prozrazuje odvahu jejich tvůrců. Signováno Petrus Luitinius.

Bonano z Pisy: Porta S. Ranieri v Pise (kol. 1180)

Bronz, 470 x 302 cm. Hlavní dveře katedrály, které v roce 1180 odlil rovněž Bonano z Pisy, byly zničeny během požáru v roce 1595. Kdy vznikla Porta S. Ranieri není známo, ale v roce 1186 se na dveřích dómu v Monreale na Sicílii Bonano označil jako obyvatel Pisy. Jako všechny italské dveře jde o bronzové desky na dřevěném jádře. Vzorem pro reliéfy s náměty od Zvěstování po Smrt Panny Marie byly byzantské slonovinové reliéfy. Způsob, jakým se plošně modelovaná těla spojují s trojrozměrně pojatými hlavami, upomíná na hildesheimské dveře. Snad se Bonano poučil na veronských dveřích, které jsou dílem německých umělců. Celkem 20 výjevů je vespod a nahoře ohraničeno většími poli s postavami Krista, Marie a 12 proroků.

Pro italské kostely byly objednávány bronzové dveře až z Byzance (Amalfi; Monte Cassino; Řím, San Paolo fuori le mura; Monte Gargano). Samostatnou prací domácích umělců byly mnohé další dveře: Odesirio z Beneventa (Troia 1119 a 1127) a Barisano z Trani (Trani, Ravello 1179 a Monreale).

Křtitelnice Reinera z Huy (1107-1118)

Bronz, výška 60 cm, průměr 80 cm, Lutych. Křtitelnici podpírá 12 býků (viz Šalamounovo měděné moře, chápané jako archetyp křtu), na jejím vnějším plášti jsou vyobrazeny čtyři různé křestní scény, tj. křest Kristův, sv. Jan Křtitel v práci, křest setníka Cornelia sv. Petrem a filozofa Cratona sv. Janem Evangelistou. Scény nejsou nijak odděleny, pouze stromy. Části postav se zdvihají z plochého, neiluzionistického pozadí. Jemná modelace tváří i záhybů,

rozlišujících pád a spád, kontrapost. Na horním okraji se nacházejí nápisy osvětlující tyto scény, na dolním nápis vysvětlující 12 býků jako symbol 12 apoštolů ztělesňujících církev, jejímž členem se člověk křtem stává. Křtitelnicí odlil pro opata Hellina z kláštera Notre Dame aux Fonts Reiner z Huy, nejvýznamnější postava mosánského umění počátku 12. stol. Jediný záznam o něm z roku 1125 v zakládací listině kostela Notre Dame v Huy, kde vedle lutyšského biskupa Albera I. vystupuje jako svědek. Autorské připsání křtitelnice se však založeno pouze na tradici z 15. století. Za jeho dílo bývá považován i malý **krucifix z Kolína n. R.** (1110/20) a **kadidelnice z Lille** (kol. 1130), na níž se nachází jméno Reiner, ačkoliv není jasné, zda jde o řemeslníka nebo objednavatele (na vrcholu anděl bez křídel, který sestoupil na oltář s celopalem).

Gozbertova kadidelnice z Trevíru (kol. 1100)

Zlacený bronz, 22 cm, Trevír. Kadidelnice napodobuje centrální stavbu na půdorysu kříže. Spodní část zdobí polopostavy Mojžíše, Árona a dvou proroků, na štítech víka je vyobrazen Ábel, Melchisedech, Abrahamova oběť a Jákobovo požehnání, tedy prefigurace Poslední večeře, celek korunuje trůnící Šalamoun obklopený lvy. Gozbert je jedním z mála písemně doložených kovolitců vrcholného středověku; podle písemných pramenů vyrobil pro opata Folcarda bronzovou kašnu pro rajský dvůr kláštera Sankt Maximin v Trevíru, která je bohužel známa pouze z kreseb. Postavy s nízkým čelem a širokýma očima prozrazují, že se nechal inspirovat soudobými trevírskými slonovinami.

Svícen z Gloucestru (1104-1113)

Zlacený bronz, 51,5 cm, Anglie. Pevné jádro obemyká síť ze zamotaných lidských a zvířecích postav, odkazující k winchesterskému stylu. Prohnutá noha vybíhá do tří draků, podobně je ztvárněn i kalíšek. Na nodu se nacházejí symboly čtyř evangelistů. Jejich "zdvojená" křídla mají protějšek na kříži z Bury Saint Edmunds. Podle nápisu věnoval svícen gloucesterský převor Petr (1104-1113) svému klášteru Saint Peter v Gloucesteru. Formálně navazuje na Bernwardovy svícny z Hildesheimu, jeho výzdoba je blízká iluminacím bible biskupa Carilefa z Durhamu. Nápis na kalíšku z počátku 13. stol. udává, že svícen věnoval Thomas de Poché katedrále v Le Mans. To ukazuje, že vznikl v Gloucesteru, odkud se po požáru 1122 dostal dál. Podle dopisu lemanského biskupa Hildeberta z Lavardinu královně Mathildě se takových svícňů nacházelo v Le Mans mnoho. Podobné svícny jsou zmiňovány i ve Winchesteru, Canterbury a Durhamu.

Kandelábr z Großkumburku (kol. 1130)

Objednán opatem Hartwigem. Průměr 4,65 m. Pás s nápisy je částečně prolamovaný. 12 věží střídaných medailony proroků, 36 tepaných figurek světců. Nový Jeruzalém. Ačkoliv jsou mnohem variabilnější, přece mají blízko k Hartwigovu antependiu a objevuje se zde motiv byzantské zbroje, která nebyla běžně užívána.

Z písemných pramenů víme, že Soběslav I. (1125-1140) daroval kapitulnímu kostelu na Vyšehradě lustr ve tvaru bronzové pozlacené a postříbřené koruny, asi období o něco mladšího cášského lustru Friedricha Barbarossy.

Kandelábr z Cách (kol. 1166)

Průměr 434 cm. Vyroben (nebo při výrobě dozorován – zpráva z nekrologia není jasná) Wibertem z Cách, snad u příležitosti kanonizace Karla Velikého. Narodil od kruhového großkumburského kandelábru má laločnatý tvar. Vespod pavilonků kruhové zlacené měděné destičky s rytinami v mosánském stylu, blízkým iluminacím. Celkový počet věží 16, z toho 8 větších. Veškeré figury světců i prolamovaný pás mezi nápisy zničeny v 19

stol., až na destičky s christologickým cyklem. Opět názvuky na nebeský Jeruzalém. Velmi blízko k **prolamované vazbě se čtyřmi rajskými řekami z Cluny**.

Braunschweigští lvi – 1166. Bronz. Pořízení na rozkaz Jindřicha Lva, vévody saského a bavorského. Mluvící znamení. Myšlenka volně stojících lvích figur už z antiky, formálně navazuje na akvamanile.

Wolframův svícen (kol. 1157)

Bronz, 180 cm, Sasko, Erfurt. Vousatá mužská postava s rozpaženými rukama stojící na podstavci s cimbuřím, podpíraném čtyřmi draky. Podle rytého nápisu dílo objednal se svou ženou Hiltiburkou erfurtský měšťan Wolfram, který je zachycen ve dvou erfurtských dokumentech z roku 1157. Je možné, že tento typ svícnu v podobě lidské postavy byl přinesen z východu křížáky.

Milánský svícen

Do Prahy ke sv. Vítu se podle Dalimilovy kroniky dostal jako válečná kořist za pomoc Vladislava II. císaři Friedrichu Barbarossovi za pomoc při dobývání Milána v roce 1081. Zachovala se z něj pouze noha, která představuje špičkové dílo z povodí Maasy a Rýna. Do Milána se dostal kolem roku 1160, tedy krátce před dobytím města. Nohu tvoří tři draci, na nichž sedí nazí mladíci bojující se lvy. Mezi nimi pak sedí muži v tunice a opáncích, dračí těla vzájemně spájí síť rostlinných úponků.

Akvamanile ve tvaru grifa (2. polovina 12. stol.)

Zlacený bronz, částečně tausovaný stříbrem a niellem, 17 cm, Mosánsko. Akvamanile spojuje znaky několika reálných i fantastických zvířat, jak bylo ve 12. a 13. stol. zvykem. Výlevka je ukryta v zobáku, otvor pro nalévání vody se nalézá pod palmetou ocasu. Vzor tausovaných částí je shodný s mosánskými jamkovými emaily. Písemné prameny dokládají, že podobné stříbrem tausované akvamanile si už na přelomu 11. a 12. stol. objednal opat Theoderich z kláštera Saint Trond v lutyšské diecézi.

Snímání z kříže (pol. 12. stol.)

Spočívá na kříšťálem vykládané skřínce, trevírská práce. Podobné snímání je známé i z Porýní. Motiv Snímání z kříže byl ve 12. stol. oblíbený po celé Evropě jako obrazová antizeze k doketickému učení katarů a patarénů, kteří zpochybňovali reálnost Kristovy smrti na kříži.

Klepadla

Durham

Stará Boleslav (pol. 12. stol.)

Svícen ze Záběhlic (2. polovina 12. stol.), představuje redukovanou podobu milánského svícnu. Noha je rovněž dělena do tří částí a také rozvržení ornamentu odpovídá, vcelku však podobnost nepřesahuje obecnou rovinu.

Korpus ze Starých Jesenčan – litý bronz, Čechy nebo Sasko 1180-1220; kombinuje dva ig. typy a) vycházející z Volto santo se skloněnou hlavou, výraznýmnosem, vypoulenými očima a padajícími prameny vlasů a b) typ vycházející z kolínských dílen.

Sedící Kristus na lvech – nalezen na Hradčanech, 12. stol.

13. století

Sedmiramenný svícen z Milána / trivulzijské kolekce (1. třetina 13. stol.)

Bronz, 5 m, Milán. Svícen sestává z čtyřdílné nohy zdobené draky a dlouhého dřívku se šesti nody, který se větví do jednotlivých, rovněž nody zdobených ramen. Nohu a druhý ořech zdobí motivy čtyř rajských řek, sedmi svobodných umění, zvěrokruhu a scény pádu Adama a Evy, Davida a Goliáše a zvěstování Třem králům. Z postavy Davida pak vyrůstá zbytek svícnu na způsob kmene Jesse. Kláden do těsné blízkosti Mikuláše z Verdunu.

Náhrobek královny Eleanory od Williama Torela (1291-1293), Westminster.

Náhrobek Viléma z Valencie (po 1296), Westminster.

Akvamanile z HK (2./3 13. stol.) patří do slohového okruhu hildesheimského, nebo obecněji dolnosaského. Lví tělo završuje hlava s ptačí a lví tváří a dvěma lidskými obličejí. Dopředu obrácená tvář gryfa drží v zobáku zrno a slouží jako výlevka. Ze lví tlamy trčí za nohy rytíř, který bojuje s nahým mužem v kápi – držadlo.

14. století

Andrea Pisano: dveře florentského baptisteria (1330)

Bronz. 28 výplní ve tvaru kvadrilobu. 20 horních obsahuje výjevy ze života Jana Křtitele, osm dolních představují personifikované ctnosti.

Náhrobek Černého prince (1377-1380), Canterbury.

Roku 1336 si Jan IV. z Dražic nechal zříditi ve svatovítské katedrále kamenný náhrobek s bronzovou postavou, zcela podle francouzských předloh. Náhrobek nepřežil rok 1420.

Čtecí pult (kol. 1370)

Mosaz, 190 cm, Dinant, Tongeren. Čtecí pulty z dílen v mosánském Dinantu představují jedny z nejvýznamnějších zástupců tzv. dinanderie, rozšířené ve 14. a zvláště 15. stol. Byly exportovány od Anglie po Itálii. Podobné práce jsou známy už ze skicáře Villarda d'Honnecourt. Tento pult odlil a signoval Jehan Josès a patří k nejstarším svého druhu. Od téhož umělce pochází velikonoční svícen z baziliky v Tongerenu, datovaný rokem 1372.

Sv. Jiří na Hradě

Představuje zcela osamocené dílo v tehdejší evropské kontextu. Není jisté, jestli se socha do Prahy dostala už za Karla IV., nebo až za Vladislava Jagellonského, zda byla odlita v Praze nebo v Uhrách, ani nakolik důvěryhodná je Balbínova zpráva o tom, že ji roku 1373 odlili bratři Martin a Jiří z Kološe. U Hájka z Libočan je totiž dochována zpráva, že sochu odlil v tomtéž roce český litec Václav Špehěr. Problém je v tom, že Václav Špehěr není zmiňován nikde jinde, zatímco o bratrech z Kološe se ví, že ve Velkém Varaždíně odlili nedochované sochy tří uherských králů a jezdecký pomník krále Ladislava. Jezdecký pomník však vznikl až po nástupu Zikmunda na uherský trůn, což ukazuje na českou inspiraci, a rovněž ohlasy sv. Jiří v českém umění od 80. let svědčí pro její český původ. Dokonalá anatomie koně nasvědčuje znalosti antických předloh, ve střední Evropě lze nejbližší analogie najít na zpěvacké tribuně svatoštěpánské katedrály ve Vídni.

Výtvarně nejprůbojnější v lucemburské době byly kováři a zámečníci. Kovář svatovítské huti **Václav** zhotovil v letech 1373-1374 v souvislosti s novými předpisy o uchovávání

posvěcených hostií dodnes zachovaná **dvířka k sanktuariu ve svatováclavské kapli**. Mřížka kutých prutů je zdobena z plechu vysekávanými lvi a orlicemi a jako celek zasazena do rámu pokratého rozetami a terči s prosekávanými písmeny. Dílem mistra Václava jsou i okované **severní dveře svatováclavské kaple**, zdobené pozdně románským klepadlem, o němž se věřilo, že bylo poslední oporou svatého Václava při jeho zavraždění ve Staré Boleslavi.

Vrcholným dílem karlovského kovářství je kovové **pastoforium** (kol. 1375), stojící v koutě kaple sv. Václava. Původně bylo považováno za relikviář okovů sv. Klimenta z roku 1355. Z obrazových pramenů víme, že při korunovacích českých králů stával v chóru katedrály. Dříve bylo toto dílo, nepochybně navržené samotným Petrem Parlěrem, přisuzováno kováři Frenclinovi (činný 1353-1356), nověji jeho nástupci mistru Václavovi. Václav byl ostatně i autorem ozdobných řetězů, svícnu (1372) a dalších, nejspíše nedochovaných západních dveří pro svatováclavskou kapli.

Pastoforium. 50 x 50 x 210 cm. Zbytky polychromie a zlacení. V 19. stol. byl rozšířen názor, že jde o model pro dostavbu velké věže svatovítské katedrály. Podle jiných sloužila k zavěšení eucharistické holubice, věčného světla nebo jako relikviář na okovy sv. Klimenta. V roce 1215 ustanovil lateránský koncil povinnost uchovávat konsekrovanou hostií pod zámekem, aby se zabránilo jejímu zneužití, sanktuáře pro uložení hostií však známe již z dřívější doby. Z inventářů svatovítské katedrály z doby kolem roku 1355 víme, že původně sloužila k uchování hostií zlatá eucharistická holubice visící nad hrobem sv. Václava. V inventáři z roku 1374 je však eucharistická holubice škrtnuta, což může znamenat, že ztratila svou funkci a eucharistie byla ukládána jiným způsobem. V týdenních účtech je k 8. červenci 1375 záznam, že kovář Václav dostal 20 kop grošů za mříž, ve které se uchovává tělo Páně ve svatováclavské kapli. Z toho lze odvodit, že šlo o náročné dílo (Petr Parlěr měl týdenní plat pouhou kopu grošů).

15. století

Korunní svícen (2. polovina 15. stol.)

Mosaz, průměr 84 cm, Mosánsko nebo Dolní Porýní. Dřík svícnu nese v dolní části osm, v horní čtyři ramena a je korunován andělem nesoucím štít. Tento typ svícnu vznikl kolem roku 1420 a narozdíl od svých předchůdců nebyl určen pro kostely, ale pro osvětlování měšťanských domácností. O jejich vzhledu jsme informováni prostřednictvím nizozemské deskové malby, např. z van Eyckova portrétu manželů Arnolfiniových.

Z kovoliteckých prací doby lucemburské se dochovala jen cínová **křtitelnice v Týnském chrámu** (1414) s typickým tvarem obráceného zvonu na třech nohách. Kromě dedikačního nápisu ji zdobí i 12 arkád s apoštoly. Je obdobou naší nejstarší památky, podlažické křtitelnice z roku 1406 (od 1421 v kostele sv. Ducha v HK, s dedikačním nápisem podlažického opata Bartoloměje). Obě křtitelnice zahajují řadu podobných, typicky českých prací tohoto druhu, jak dokládá křtitelnice z Chrudimi nebo křtitelnice od Jana Janatky v kostele sv. Jindřicha v Praze (1487).

Dveře sanktuáře hradeckého chrámu sv. Ducha (1497) vznikly nejspíše podle nákresu Matěje Rejska.

Sanktuář ze Znojma (1470-1490)

Míry na herinky z Lübecku (1469)

Bronz, Lübeck.

Vinná míra z Louky (1497)

Hmoždíř ze Slaného

Klepadlo z Ústrašína v jižních Čechách (15. stol.) – jak vidno, schéma lví hlavy se od románské epochy moc nezměnilo.

16. století

Soutěž na další dveře baptisteria v roce 1401. Do soutěže se přihlásilo sedm sochařů, dva ze Sieny, dva z Arezza, jeden z Val d'Elsa a dva z Florencie. Za úkol měli do roka odlít jednu výplň shodnou s těmi od Andrey Pisana s námětem Abrahamovy oběti. Jak to dopadlo, víte...